

Zbigniew Szcherbik

Śluby ludności katolickiej w parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Praszce w latach 1831-1860

Rocznik Wieluński 2, 189-198

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Szczerbik

ŚLUBY LUDNOŚCI KATOLICKIEJ W PARAFII PW. WNIEBOWZİĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARIİ PANNY W PRASZCE W LATACH 1831-1860.

Praszka leży w północno-wschodniej części obecnego województwa opolskiego, pod względem historycznym jest częścią ziemi wieluńskiej. Miasto położone jest w międzyrzeczu rzek Proсны, Wyderki i Ożarki. Prawa miejskie Praszka uzyskała w 1392 roku. Duży wpływ na rozwój gospodarczy miasta miało położenie nad granicą ze Śląskiem. Wojny drugiej połowy XVII i początku XVIII wieku oraz nieprzemyślana, antymiejska polityka rodziny Wężyków, ówczesnych właścicieli miasta, zahamowała ten rozwój. Dopiero działalność Wojciecha Mączyńskiego, nowego właściciela od końca XVIII wieku, spowodowała ponowny rozwój miasta¹. W 1843 roku Aleksander Mączyński, syn Wojciecha, sprzedał dobra Praszka. W ich skład obok miasta wchodziło osiem wsi, pięć folwarków i znaczne obszary leśne².

W 1815 roku, na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego, Praszka, wraz z ziemią wieluńską weszła w skład Królestwa Polskiego. Pod względem administracyjnym miasto należało do obwodu i powiatu wieluńskiego. Do 1837 roku Praszka była w województwie kaliskim, następnie w guberni kaliskiej (1837-1845), a w okresie 1845-1866 w guberni warszawskiej³.

¹ R. R o s i n, *Dzieje Praszki do początku XIX wieku*, [w:] *Nad górną Prosną. Monografia Praszki*, pod red. T. Krzemińskiego, Łódź 1999, s. 229-307; T. O l e j n i k, *Czasy nowożytne. Praszka w XIX i XX wieku*, tamże, s. 309-387.

² Z. S t a n k i e w i c z, *Potocki Tomasz*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, T. XXVIII, s. 216.

³ T. O l e j n i k, *op. cit.*, s. 310.

Powstanie parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny datuje się na przełom XV i XVI wieku. Oprócz miasta przynależały do niej okoliczne wsie: Kowale, Strojec, Gana, Wygielów, Szyszków, Proсна, Brzeziny, Skotnica oraz folwarki: Kuźniczka i Rozterk. Obok kościoła parafialnego istniał kościół filialny w Kowalach i kaplica w Strojecu. Ważnym wydarzeniem w życiu każdej parafii był odpust. Parafia praszowska obchodziła ich pięć: na Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (15 sierpnia), na św. Walentego (14 lutego), na uroczystość Pięciu Ran Pana Jezusa (pierwsza niedziela po Wielkanocy), na Matki Boskiej Królowej Różańca Świętego (7 października) oraz na uroczystości rocznicowe poświęcenia kościoła. Pierwsze cztery odpusty związane były z wezwaniami ołtarza głównego i bocznych. Przy kościele, w interesującym nas okresie, działały dwa bractwa: Pięciu Ran Pana Jezusa i Różańcowe Najświętszej Marii Panny.

W roku 1858 przeprowadzono spis majątku całej parafii. Na jej terenie mieszkało 3146 osób wyznania rzymsko - katolickiego, z tego w Praszce 923, a pozostałe 2223 osoby to mieszkańcy okolicznych wsi. Do największych wsi w parafii należały: Strojec (495) i Kowale (478), natomiast do najmniej zamieszkałych należał folwark Kuźniczka (7 osób)⁴.

W latach 1831-1860 parafią administrowało trzech księży, ks. kanonik Antoni Wolicki i ks. Konstanty Sobolewski. Pierwszy zmarł 29 marca 1853 roku, w wieku 60 lat. Po jego śmierci, w okresie około dwóch miesięcy parafią zarządzał ks. Stawicki. Ks. K. Sobolewski parafię objął 20 maja 1853 roku⁵.

Podstawę źródłową artykułu stanowią księgi ślubów z lat 1831-1860, przechowywane w Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Praszce. Skoncentrowałem się głównie na zaprezentowaniu podstawowych problemów demograficznych, związanych ze ślubami ludności katolickiej zamieszkującej na terenie praszowskiej parafii. Księgi posiadają zbliżony wygląd zewnętrzny. Śluby notowano w nich w porządku chronologicznym. Prowadzono je w języku polskim. Wpisy miały charakter opisowy, według określonego schematu. Zawierały datę wpisu, siedzibę i przynależność administracyjną parafii, nazwisko prowadzącego księgi, dane nowożeńców, ich rodziców i świadków oraz terminy zapowiedzi przedślubnych. Na końcu każdego roku odnotowywano zamknięcie rejestru. W wielu przypadkach wpisy w księgach ślubów parafii praszowskiej zawierają pewne nieścisłości. Dotyczą one braku wieku nowożeńca lub świadka, zawodu itp.

Sezonowość ślubów

W latach 1831-1860 w parafii Praszka odnotowano zawarcie 1221 związków małżeńskich, czyli średnio około 20 ślubów rocznie. Uwzględniając podział bada-

⁴ Spis tabelaryczny majątku duchownego należącego do kościoła i probostwa parafii Praszka [Archiwum Archidiecezjalne w Częstochowie (dalej AAC), sygn. 40/II].

⁵ Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Praszce, Księgi zgonów i ślubów. Zbiór niesygnowany.

nego okresu na sześć pięcioletnich podokresów, obserwujemy tendencję zwyżkową w ilości zawieranych związków małżeńskich. Największą ich liczbę odnotowano w latach 1856-1860 (240), a najmniej w latach 1831-1835 (172).

Tabela nr 1. Sezonowość ślubów w parafii Praszka w latach 1831-1860.

Lata	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Razem
1831	2	3	-	1	3	1	1	-	-	-	13	-	24
1832	5	7	-	-	1	1	11	1	-	6	8	-	40
1833	3	6	-	-	6	1	1	1	9	4	8	-	39
1834	3	7	-	1	6	2	2	5	2	5	11	-	44
1835	2	7	-	-	-	-	-	1	6	3	6	-	25
1836	4	6	-	2	6	2	3	2	3	5	4	-	37
1837	6	2	-	-	4	1	2	-	-	1	10	-	26
1838	3	7	-	-	1	-	3	-	3	11	11	-	39
1839	6	4	-	-	5	2	1	2	4	5	8	-	37
1840	6	8	-	-	2	3	3	1	2	7	16	-	48
1841	7	6	-	-	2	2	-	-	1	4	11	-	33
1842	11	2	-	3	5	-	3	3	2	8	8	-	45
1843	3	4	-	-	2	-	2	-	1	7	14	-	33
1844	3	7	-	-	4	2	-	-	1	4	36	-	57
1845	3	-	-	-	4	2	-	-	1	6	9	-	25
1846	9	-	-	-	4	3	1	-	4	2	16	-	39
1847	6	4	1	2	2	1	-	1	3	8	12	-	40
1848	3	6	4	-	3	3	1	2	1	7	23	-	53
1849	10	-	-	1	5	-	2	3	3	2	19	-	45
1850	7	9	-	-	4	2	-	-	2	3	20	-	47
1851	2	11	6	-	4	2	-	2	-	3	11	-	41
1852	3	5	-	-	3	1	4	-	3	9	20	-	48
1853	10	4	-	2	9	7	6	5	3	-	10	-	56
1854	5	9	-	-	1	3	1	1	-	4	14	-	38
1855	1	3	-	-	6	2	1	-	2	-	7	-	22
1856	6	-	-	-	2	2	-	3	1	13	12	-	39
1857	7	11	-	-	5	2	4	3	5	13	9	-	59
1858	3	6	-	3	9	2	4	5	2	10	13	-	57
1859	7	9	3	-	1	7	3	-	3	5	8	-	46
1860	5	7	-	2	2	-	3	2	1	7	10	-	39
Razem	151	160	14	17	111	56	62	43	68	162	377	-	1221

Źródło: Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Praszce - księgi ślubów za lata 1831-1860, zbiory nie sygnowane.

Podstawowym zagadnieniem podejmowanym w badaniach demograficznych jest sezonowość ślubów. Na terenie parafii w Praszce najczęściej związków małżeńskich zawierano w listopadzie (30,87%), październiku (13,26%), lutym (13,10%) i styczniu (12,3%). Nie stwierdzono zawierania ślubów w grudniu oraz bardzo małą liczbę w marcu i kwietniu. Przyczyna tego stanu rzeczy leżała w miejsko-wiejskim charakterze parafii. Dla części mieszkańców miasta praca na roli była dodatkowym źródłem utrzymania, dlatego też wybierano termin ślubu po zakończeniu prac polowych. Wówczas posiadano też odpowiednie środki materialne do pokrycia kosztów wesela. W okresie od czerwca do września, to jest w czasie nasilenia prac polowych, zanotowano ogółem 161 ślubów (to jest 13,18%). Ważny wpływ na miesięczny rozkład ślubów, miała sfera religijna: advent w grudniu i wielki post przed świętami Wielkanocnymi, które wykluczały tego typu uroczystości. W tym okresie odnotowano zawarcie 14 ślubów w marcu i 17 w kwietniu, czyli średnio 1 rocznie, które zawierano albo przed środą popielcową, rozpoczynająca okres wielkiego postu, albo po świętach Wielkanocnych. Podobną tendencję odnotowano w Praszce dla lat 1815-1830 oraz w parafiach w Strzelce Opolskie, Toszek i Glucholazy⁶.

Następnym problemem w rozpatrywaniu sezonowości ślubów jest ich rozkład według dni tygodnia. W badanym okresie najczęściej ślubów zawarto w niedzielę (31,6%) oraz w poniedziałek (21,21%). Dla okresu 1815-1830 zaobserwowano tendencję odwrotną. Mianowicie najczęściej ślubów zawarto w poniedziałek. Jednocześnie też zauważono tendencję zwykłą dla niedzieli, która w pełni ujawniła się dopiero w badanym okresie⁷. Najmniej ślubów zawarto w piątek (2,37%). Przyczyna tego stanu rzeczy leżała w sferze religijnej, piątek był dniem Męki Pańskiej. Odwrotną tendencję zaobserwowano w parafii Strzelce Opolskie, gdzie najczęściej ślubów zawierano we wtorek⁸.

⁶ Z. S z c z e r b i k, *Ludność katolicka parafii w Praszce w latach 1815-1830*, „Śląsk Opolski” 2000, nr 3, s. 46-52; J. S p y c h a ł a, *Śluby w parafii Strzelce Opolskie w latach 1766-1870*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1995, nr 1666, „Historia” 117, s. 9-16; D. D a s z k i e w i c z - O r d y ł o w s k a, *Śluby w parafii Toszek w latach 1787-1877*, tamże, s. 52-54; B. R a p a c z, *Ludność Glucholaz w latach 1890-1910*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1998, nr 2067 „Historia” 136, s. 66-67.

⁷ Z. S z c z e r b i k, *op. cit.* s. 47.

⁸ J. S p y c h a ł a, *op. cit.*, s. 12.

Tabela 2. Sezonowość ślubów w latach 1831-1860 zawartych w parafii Praszka według dni tygodnia.

Lata	Liczba ślubów	Dni						
		Niedz.	Pon.	Wt.	Śr.	Czw.	Pt.	Sob.
1831-1835	172	54	40	30	21	5	6	16
1836-1840	187	42	40	40	21	14	4	26
1841-1845	193	82	48	33	14	6	1	9
1846-1850	224	69	44	36	24	15	3	33
1851-1855	205	85	25	27	17	9	3	39
1856-1860	240	54	62	41	15	9	12	47
Razem	1221	386	259	207	112	58	29	170

Źródło: jak w tabeli nr 1.

Stan cywilny nowożeńców

W latach 1831-1860 wyraźnie dominowały pierwsze związki małżeńskie (to znaczy kawaler-panna). Stanowiły one aż 61,58% wszystkich ślubów. Podobną tendencję zanotowano w Praszce w latach 1815-1830 i w Strzelcach⁹.

38% zawieranych małżeństw w badanym okresie to tak zwane związki powtórne. W tej grupie śluby wdowców z pannami i wdowców z wdowami kształtowały się na podobnym poziomie. Różnica między nimi była minimalna (w ilości jednego ślubu). Natomiast w parafii Strzelce Opolskie w latach 1766-1870 śluby kawalerów z wdowami i wdowców z wdowami kształtowały się na porównywalnym poziomie.

⁹ Z. Szczerbik, *op. cit.*, s. 48; J. Sychała, *op. cit.*, s. 16-17.

Tabela 3. Stan cywilny nowożeńców.

Rok	Ogółem ślubów		Rodzaj ślubu			
	L	%	kawaler-panna	kawaler-wdowa	wdowiec-panna	wdowiec-wdowa
1831	24	1,96	12	1	7	4
1832	40	3,27	28	3	5	4
1833	39	3,19	24	2	5	8
1834	44	3,60	31	4	5	4
1835	25	2,04	11	4	7	3
1836	37	3,03	23	2	8	4
1837	26	2,12	16	1	4	5
1838	39	3,19	26	2	7	4
1839	37	3,03	30	1	5	1
1840	48	3,93	31	3	6	8
1841	33	2,70	24	2	3	4
1842	45	3,68	24	4	10	7
1843	33	2,70	27	1	3	2
1844	57	4,66	45	5	2	5
1845	25	2,04	17	1	3	4
1846	39	3,19	23	3	8	5
1847	40	3,27	22	5	7	6
1848	53	4,34	14	12	12	15
1849	45	3,68	23	8	9	5
1850	47	3,84	31	4	5	7
1851	41	3,35	30	4	4	3
1852	48	3,93	24	2	16	6
1853	56	4,58	27	4	7	18
1854	38	3,11	18	6	5	9
1855	22	1,80	13	1	4	4
1856	39	3,19	25	3	2	9
1857	59	4,83	38	7	7	7
1858	57	4,66	33	8	6	10
1859	46	3,76	34	3	4	5

1860	39	3,19	28	4	4	3
Razem	1221	100	752	110	180	179

Źródło: jak w tabeli nr 1

Ważnym problemem jest ustalenie wieku, w którym zawierano związki małżeńskie. W parafii praszowskiej, w badanym okresie, panny wychodziły za mąż najczęściej między 20 a 24 rokiem życia (41,47%) oraz między 15 a 19 rokiem życia (37,51%). Podobną tendencję odnotowano w Praszce w okresie wcześniejszym¹⁰.

Tabela 4. Wiek nowożeńców w latach 1815-1830

Przedział wiekowy	Kobiety		Mężczyźni	
	panna	wdowa	kawaler	wdowiec
15-19	350	3	98	-
20-24	387	24	443	12
25-29	118	50	203	34
30-39	63	84	88	111
40-49	7	91	24	118
50-59	1	26	3	52
60 i więcej	-	2	1	31
Brak danych	7	8	3	-
Razem	933	288	863	358

Źródło: jak w tabeli 1.

Wdowy najczęściej powtórnie zawierały związki małżeńskie między 40 a 49 rokiem życia (31,59%). Inaczej niż przed 1831 rokiem, kiedy wdowy wychodziły za mąż najczęściej między 30 a 39 rokiem życia¹¹.

W grupie kawalerów wyraźnie dominuje okres między 20 a 24 rokiem życia (51,33%) oraz między 25 a 29 rokiem życia (23,52%). Podobną tendencję zaobserwowano w latach 1815-1830¹². Wdowcy natomiast zawierali powtórny związek małżeński najczęściej między 40 a 49 rokiem życia (32,96%) oraz 30 a 39 rokiem życia (31%). Jak widać różnice w tej grupie są minimalne.

W przypadku kawalerów i panien taki a nie inny rozkład wiekowy spowodowany był raczej czynnikami natury biologicznej.

¹⁰ Z. Szczerbik, *op. cit.*, s. 48.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

Pochodzenie terytorialne nowożeńców

Ze względu na nadgraniczne położenie parafii praskowskiej zagadnienie pochodzenia terytorialnego nowożeńców należy rozbić na dwie kwestie. Pierwsza przedstawi nam pochodzenie terytorialne nowożeńców, druga natomiast ukaże nam pochodzenie osób zamieszkujących na terenie parafii, ale w niej nie urodzonych. Grupa ta liczyła ogółem 361 osób.

W latach 1831-1860 największą grupę stanowią nowożeńcy pochodzący z tej samej miejscowości (78,21%). W porównaniu z okresem wcześniejszym nastąpił wzrost liczby osób pochodzących z terenu Królestwa Polskiego oraz spadek mieszkających na pobliskim Śląsku¹³.

Tabela 5. Pochodzenie terytorialne nowożeńców

Lata	Liczba ślubów	Z tej samej miejscowości		Z parafii		Królestwo Polskie		Śląsk	
		L	%	L	%	L	%	L	%
1831-1835	172	132	76,7	24	13,95	16	9,3	-	-
1836-1840	187	150	80,2	23	12,29	14	7,48	-	-
1841-1845	193	148	76,68	31	16	12	6,21	2	1,03
1846-1850	224	171	76,33	32	14,28	17	7,58	4	1,78
1851-1855	205	153	74,63	42	20,48	7	3,41	3	1,46
1856-1860	240	201	83,75	28	11,66	9	3,75	2	0,83
Razem	1221	955	78,21	180	14,74	75	6,14	11	0,90

Źródło: jak w tabeli nr 1

W grupie nowożeńców mieszkających na terenie parafii, ale urodzonych poza nią, dominowali mężczyźni (59%) nad kobietami (40,9%). W badanym okresie najwięcej osób, w interesującej nas grupie, urodziło się na terenie ziemi wieluńskiej (37,95%) oraz na Śląsku (33,51%). Uwzględniając podział według płci to najwięcej mężczyzn, w badanej grupie, urodziło się na Śląsku oraz ziemi wieluńskiej. Natomiast kobiety jako miejsce swego urodzenia podawały najczęściej miejscowości leżące w ziemi wieluńskiej i pozostałej części Królestwa Polskiego. Śląsk, jako miejsce urodzenia, podało tylko 35 kobiet. W 1859 roku zanotowano, że jedna z panien, urodziła się w Sweborg w Finlandii. Uwzględniając podział badanego okresu na sześć pięcioletnich podokresów, obserwujemy, szczególnie w ostatnim, wzrost liczby osób urodzonych poza parafią, ale zamieszkujących na jej terenie podczas zawierania związku małżeńskiego.

¹³ Tamże, s. 49.

Tabela 6. Nowożeńcy mieszkający na terenie parafii, urodzeni po za nią.

Lata	Ilość ślubów	Nowożeńcy			Śląski		Ziemia wieluńska		Pozostała część Królestwa Polskiego		Zabór pruski		Zabór austriacki		Brak danych	
		ogółem	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
1831-1835	172	51	33	18	11	5	15	8	6	3	1	1	-	1	-	-
1836-1840	187	31	15	16	4	1	7	8	1	5	-	1	3	1	-	-
1841-1845	193	46	31	15	16	1	5	9	6	3	3	2	1	-	-	-
1846-1850	224	46	30	16	14	2	5	8	6	5	5	-	-	1	-	-
1851-1855	205	73	38	35	15	7	14	15	7	12	1	1	-	-	1	-
1856-1860	240	114	66	48	26	19	30	13	8	12	1	3	1	-	-	1
Razem	1221	361	213	148	86	35	76	61	34	40	11	8	5	3	1	1

Źródło: jak w tabeli nr 1

Zakończenie

Analiza rejestrów metrykalnych ślubów w parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Prasce z lat 1831-1860 skłania do wyciągnięcia następujących wniosków.

Najwięcej związków małżeńskich zawierano w listopadzie i październiku to jest w miesiącach jesiennych, oraz w lutym. Przyczynę tego stanu rzeczy należy upatrywać w miejsko-wiejskim charakterze parafii oraz w sferze religijnej. Jako dzień tygodnia wybierano najczęściej niedzielę i poniedziałek.

Panny wchodziły w związek małżeński najczęściej między 20 a 24 oraz 15 a 19, wdowy natomiast między 40 a 49 rokiem życia. W grupie mężczyzn kawalerowie brali ślub najczęściej między 20 a 24, a wdowcy między 40 a 49 rokiem życia.

Wśród ludności katolickiej dominowały związki między kawalerami a pannami. W grupie małżeństw powtórnych dominowały śluby wdowców z pannami i wdowców z wdowami.

Wśród nowożeńców przeważały osoby pochodzące z tej samej miejscowości. W grupie osób zamieszkujących na terenie parafii, ale urodzonych poza nią, przeważały osoby pochodzące z ziemi wieluńskiej, częścią której była Praszka oraz ze Śląska, nad granicą którego miasto leżało.

Dane uzyskane w wyniku badań nad ludnością katolicką parafii praszkowskiej wykazują pewne podobieństwo do ustaleń dotyczących Strzelec Opolskich w rejencji opolskiej. Praszkę w znacznym procencie zamieszkiwała ludność żydowska. Jej liczba i miejsce, jakie zajmowała w życiu miasta, winna być przedmiotem osobnych badań.